

Fothergilla – sortimentsonderzoek

R.T. Houtman

Fothergilla wordt op vrij kleine schaal gekweekt. Daarbij is er veel verwarring in naamgeving. De planten werden van oudsher onder drie soortnamen verhandeld, maar in praktijk blijken meer dan 15 verschillende klonen gekweekt te worden. Vanaf 2004 tot en met 2010 werd het sortiment beoordeeld door de keuringscommissie van de KVBC. Hoofddoel van dit onderzoek was om duidelijkheid te scheppen in de grote hoeveelheid klonen en de naamgeving te verduidelijken.

In het recente verleden heeft PPO (Praktijkonderzoek Plant & Omgeving), toen nog als Proefstation voor de Boomkwekerij, al eerder een sortimentsonderzoek naar *Fothergilla* opgezet. Vanwege de toen (nog) niet op te lossen problemen met de naamgeving en vooral doordat planten in de proef te slecht groeiden, werd dit onderzoek nooit afgerond. In 2003 besloot de keuringscommissie tot een hernieuwd sortimentsonderzoek naar *Fothergilla*. Hoewel het oorspronkelijk als een zgn. sterrenkeuring werd opgezet, wijzigde het doel tijdens het onderzoek. Het sortiment bleek dermate door elkaar te zitten dat er prioriteit werd gegeven aan het uitzoeken van soortechtheid boven het beoordelen en eventueel bekronen van individuele klonen. Ook hier speelde mee dat veel planten na verloop van tijd slecht groeiden en daardoor lastig op kwaliteit te beoordelen waren.

Taxonomie en problematiek

Fothergilla is een klein geslacht van bladverliezende heesters, inheems in het zuidoostelijk deel van de Verenigde Staten. Van oudsher wordt *Fothergilla* in de *Hamamelidaceae* geplaatst. In de onderfamilie *Hamamelidoideae* wordt *Fothergilla* in de tribus (stam) *Fothergilleae* geplaatst. Geslachten als *Parrotia*, *Parrotiopsis* en *Sycopsis* zijn het meest nauw verwant aan *Fothergilla*.

Er zijn twee soorten: *Fothergilla gardenii* en *F. major*. De natuurlijke verspreidingsgebieden van beide soorten komen gedeeltelijk overeen, maar *F. major* heeft een groter verspreidingsgebied en groeit wat meer landinwaarts en in hogere delen. De planten groeien op verschillende standplaatsen. In cultuur worden verschillende klonen onder beide namen gekweekt en verhandeld.

In praktijk worden er ook nog steeds planten

onder een derde soortnaam verhandeld: *Fothergilla monticola*. Deze zuidelijke variant van *F. major* wordt tegenwoordig niet meer als aparte soort beschouwd en is dus opgegaan in *F. major*. Dat beide soorten zeer nauw aan elkaar zijn verwant, blijkt al uit de synoniemen. *Fothergilla alnifolia* (en de variëteit *obtusata*) is een synoniem van *F. gardenii*, terwijl *F. alnifolia* var. *major* een synoniem van *F. major* is. Overigens is het synoniem *F. alnifolia* al vele jaren in onbruik geraakt en worden beide soorten gelukkig overwegend onder de correcte namen gekweekt; met uitzondering van het gebruik van de synoniemnaam *F. monticola* (zie bij keuringen).

Hoewel de chromosoomaantallen niet gelijk zijn, kunnen beide soorten toch met elkaar kruisen. En omdat de natuurlijke verspreidingsgebieden elkaar overlappen is het dus voor de hand

liggend dat er ook natuurlijke hybriden bestaan. Hybridisatie in cultuur is in ieder geval bekend. In kwekerijen en tuinen komen planten voor die duidelijk aan de beschrijving van *F. gardenii* voldoen (veel wortelopslag, dunne twijgen, iets kleiner en gladder, meer grijsgroen blad en bloei voor het uitlopen van het blad) en planten die alle kenmerken van *F. major* hebben (duidelijk minder wortelopslag, dikkere twijgen, groter en “groener” blad en bloei tijdens het uitlopen van het blad). Maar ook komen planten voor die min of meer intermediair zijn tussen beide soorten. Soms meer neigend naar *F. gardenii*, soms meer op *F. major* gelijkend.

Met de publicatie van Ranney, Lynch, Fantz en Capiello (2007) kwam een definitief eind aan de onduidelijkheid. Zij concludeerden eveneens dat het morfologisch niet mogelijk is om de soorten en de hybriden van elkaar te onderscheiden en maakten in hun onderzoek gebruik van flowcytometrie en het tellen van chromosomen. Flowcytometrie is een methode om in een stromende vloeistof opgeloste microscopisch kleine (cel) deeltjes te identificeren, tellen en te sorteren. De onderzoekers bepaalden met deze methode de hoeveelheid DNA en het aantal chromosomen van de monsters. Ze zagen opmerkelijke verschillen tussen de soorten *F. gardenii* ($2n=48$) en *F. major* ($2n=72$) en de planten die hybriden bleken ($2n=60$). Met name het chromosoomaantal van de hybriden is exact intermediair tussen dat van de soorten. Dit leidde tot de introductie van de hybridesoortnaam *Fothergilla* \times *intermedia* voor de hybride tussen *F. major* en *F. gardenii*. Het probleem blijft echter, dat op basis van uiterlijke kenmerken vaak niet goed kan worden vastgesteld of het om *Fothergilla* \times *intermedia* gaat, of om één van beide soorten.

Tabel 1: Verschillen tussen *F. gardenii* en *F. major*

KENMERK	<i>F. gardenii</i>	<i>F. major</i>
Wortelopslag	veel	weinig
Twijgen	dun	dik
Bladgrootte	klein	groot
Bladkleur	grijsgroen	groen
Bloei	voor bladuitloop	tijdens bladuitloop

Kenmerken

Alle *Fothergilla*'s zijn bladverliezende heesters. De twijgen groeien enigszins zig-zag. Jonge twijgen zijn licht grijsbruin en dicht bezet met korte stervormige beharing. De ouder(re) twijgen zijn kaal. Het blad is enkelvoudig, verspreid. Het is (breed) omgekeerd eirond tot ovaal, soms bijna rond. De onderzijde is bezet met sterharen, tenminste in de nerfoksels. Het zomerblad is donkergroen tot blauw-grijsgroen. De herfstkleur is geel, oranje, rood tot purper. De bloemen zitten in compacte opstaande aren, afhankelijk van de soort tot circa 5 cm lang en 4 cm in doorsnede. De bloemen hebben geen kroonbladen en vooral de 14 tot 28(33) naar buiten gerichte meeldraden trekken de aandacht. Hierdoor lijken de bloemaren ietwat op een crèmewitte miniatuur van Lampenpoetser (*Callistemon*), waarmee *Fothergilla* overigens geen enkele verwantschap heeft. De meeldraden zijn (crème)wit en hebben lichtgele tot roomgele helmhokjes. De bloemen verspreiden een aangename, zoete geur.

Na de bloei ontwikkelen zich donkerbruine tweehokkige doosvruchten, die gewoonlijk twee donkerbruin zaden bezitten.

Sier- en gebruikswaarde

De sierwaarde van *Fothergilla* is tweeledig. In april bloeien de planten vaak overdadig. De crèmekleurige bloemaartjes bedekken de planten grotendeels. Het tweede moment van grote sierwaarde ligt in de herfst. De herfstverkleuring van *Fothergilla*-bladeren behoort tot de beste van alle heesters. Afhankelijk van klimaat, grondsoort, vochtigheid en standplaats kleuren de bladeren van *Fothergilla* geel, oranje, rood en/of purper.

Verschillende cultivars hebben ‘s zomers blauw- tot grijsgroen blad. Dit kan als een (in sommige cultivars) extra sierwaarde worden beschouwd. De bladkleuren van deze, over het algemeen wat lager groeiende cultivars, kunnen goed combineren met vaste planten in borders of plantvakken.

Als gewas voor gebruik in het openbaar groen is *Fothergilla* nauwelijks bekend. De soorten en cultivars worden dus voornamelijk in particuliere tuinen toegepast, wat vooral te wijten is aan het feit dat *Fothergilla* niet overal even goed groeit. Verder laat de vermeerdering wel eens te wensen over waardoor de kostprijs relatief hoog is. Maar onder de juiste bodemomstandigheden is er eigenlijk geen reden om *Fothergilla* niet op grotere schaal in het openbaar groen te

57. De bloemen van *Fothergilla* hebben geen kroonbladen maar wel opvallende meeldraden.

gebruiken.

In het (kleinschalig) openbaar groen kan *Fothergilla* goed in kleine en middelgrote groepen worden gebruikt. Combinaties met roze of blauw bloeiende vaste planten zoals *Geranium cantabrigiense* 'Cambridge' of *Nepeta* zijn erg fraai. Ook andere heesters zoals lager blijvende *Weigela*, *Hydrangea paniculata* en *Philadelphus* combineren goed met *Fothergilla*, onder andere vanwege de opvolging in bloeitijd en hoogteverschillen. Op kleinere schaal kunnen dergelijke combinaties ook in de particuliere tuin worden gemaakt. Het is daarbij aan te raden om geen voorjaarsbloeiende geel- of witbloeiende planten met *Fothergilla* te combineren. De bloemkleuren zullen dan tegen elkaar wegvallen waardoor het effect van de mooie bloemstructuur van de *Fothergilla*-bloemen teniet wordt gedaan.

Fothergilla gedijt het best op goed doorlatende, enigszins zure grond. Bij een pH hoger dan 6 zal de groei achterblijven en zullen de planten wat gaan kwarren. Qua grondsoort is *Fothergilla* niet echt kieskeurig: veen-, zand of lemige grond voldoen allemaal. Vermijdt wel zwaardere (klei)gronden en zorg dat er geen stilstaand water rond de wortels blijft staan. Een plek in

de zon of halfschaduw voldoet prima. In (diepe) schaduw zullen de planten minder rijk bloeien.

Keuring

De lastige identificatie was de voornaamste aanleiding voor de keuringscommissie om het sortiment te onderzoeken. Op de kwekerij van B.P. van Echteld te Boskoop werden 43 klonen en vier benaamde cultivars ('Blue Mist', 'Bulkyard', 'Mount Airy' en 'Zundert') opgeplant. Hiervoor werden planten onder de namen *Fothergilla gardenii*, *F. major* en *F. monticola* verzameld bij 20 verschillende kwekers. Opvallend is dat, hoewel algemeen aanvaard als synoniem van *Fothergilla major*, veel kwekers nog planten onder de naam *F. monticola* kweken. In sommige gevallen wijken deze klonen van *F. major* (want dat zijn het eigenlijk) af van de planten die deze kwekers als *F. major* kweken. Deze planten werden in 2004, 2005, 2006 en 2008 beoordeeld. In totaal werden de planten zo'n 50 keer beoordeeld. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de hoogst beoordeelde klonen.

58. In april bloeit *Fothergilla* overdadig (*F. major*).

59. De herfstverkleuring van *Fothergilla* behoort tot de beste van alle heesters (*F. major*).

Tabel 2: Hoogst gewaardeerde klonen *Fothergilla*

Correcte naam	Kweker/inzender	Naam/nummer in keuring
<i>F. ×intermedia</i>	Rein en Mark Bulk	<i>F. gardenii</i> 1
<i>F. ×intermedia</i>	K.W. Verboom	<i>F. gardenii</i> 14
<i>F. ×intermedia</i>	Fa. P. Vuijk	<i>F. gardenii</i> 15
<i>F. gardenii</i>	J.C. Benckhuysen	<i>F. gardenii</i> 17
<i>F. major</i>	Gebr. van den Nieuwendijk	<i>F. major</i> 7
<i>F. major</i>	J.C. Benckhuysen	<i>F. major</i> 17 (als <i>F. monticola</i>)
<i>F. major</i>	Gebr. de Bruin	<i>F. major</i> 18
<i>F. major</i>	B. Streng	<i>F. major</i> 19 (als <i>F. monticola</i>)

De twee hoogst gewaardeerde klonen zijn de *F. ×intermedia* van Rein en Mark Bulk en van Fa. P. Vuijk (ingezonden als *F. gardenii* 1 en *F. gardenii* 15 in de keuring) met een gemiddelde van 7,5 en 7,4. Overigens behaalde 'Mount Airy' met een 7,7 de hoogste score in de keuring.

Naast beoordeling van de volgroeide planten werd er door Van Echteld ook een onderzoek gedaan naar de stekbaarheid van de verschillende klonen. Buiten het slagingspercentage werden ook de gegevens van de kwekers meegenomen. De in de tabel genoemde klonen hebben allen een slagingspercentage dat varieert tussen 70% en 95%. Exacte percentages kunnen echter niet worden genoemd omdat dit

(sterk) afhankelijk is van de kweker, het tijdstip van stekken en andere (lokaal klimatologische) omstandigheden.

In de opplant is meerdere keren door diverse mensen gepoogd de verschillen tussen de soorten en cultivars in kaart te brengen. Op basis van alleen uiterlijke kenmerken bleek dit een nagenoeg onmogelijke opgave. Toch waren er wel verbanden te zien. Zo werd opgemerkt dat *F. ×intermedia* (*F. gardenii* 1; ex. Rein en Mark Bulk) zeer sterk lijkt op zes andere klonen ingestuurd als *F. gardenii* en vijf klonen ingezonden als *F. major*. Hieronder werden ook *F. ×intermedia* (*F. gardenii* 15; ex. Fa. P. Vuijk), *F. gardenii* (*F. gardenii* 17; ex. J.C. Benckhuysen), *F. major* (*F. major* 7; ex. Gebr. Van den

Nieuwendijk) en *F. major* (*F. major* 18; ex. Gebr. De Bruin) genoemd. Dit zegt eigenlijk al voldoende over de enorm moeilijke taak om deze klonen van elkaar te onderscheiden. Overigens is de lijst “hoogst gewaardeerde klonen” samengesteld uit de waarderingen die de leden van de keuringscommissie over de diverse jaren hebben gegeven aan de planten. De onderlinge onderscheidbaarheid speelt hierbij een ondergeschikte rol.

Vanwege de moeilijke onderscheidbaarheid en daarmee het feit dat de klonen in praktijk bijzonder moeilijk te definiëren en te determineren zijn heeft de keuringscommissie uiteindelijk besloten geen cultivarnamen aan de hoogst gewaardeerde klonen toe te kennen. Het feit dat een al benaamde cultivar, ‘Mount Airy’, nog hoger werd beoordeeld dan de best scorende kloon speelde eveneens mee in deze overweging.

Soorten en cultivars

Naast de twee soorten en de hybride zijn er diverse benaamde cultivars op de markt. Zoals verwacht mag worden bij een geslacht met een problematiek zoals bij *Fothergilla*, zijn de verschillen tussen de cultivars in veel gevallen bijzonder klein. Daarnaast zijn veel cultivars (nog) niet in Nederland in cultuur en zijn de beschrijvingen gebaseerd op literatuuronderzoek en persoonlijke correspondentie met kwekers in de Verenigde Staten. De cultivarbeschrijvingen zijn derhalve beknopt. Slechts enkele cultivars (o.a. *F. gardenii* ‘Blue Mist’, *F. gardenii* ‘Harold Epstein’, *F. gardenii* ‘Zundert’, *F. major* ‘Bulkyard’ en *F. ×intermedia* ‘Blue Shadow’ en ‘Mount Airy’) zijn duidelijk onderscheidbaar van andere.

Fothergilla gardenii L.

Syn. *F. alnifolia* L.f.

F. carolina Britton

VERSPREIDING: Zuidoostelijk Noord-Amerika; vanaf North Carolina tot het zuiden van Alabama (niet in Florida). Voornamelijk groeiend in zandige dennenbossen, veenmosmoerassen en laagvenen in lager gelegen streken nabij de kust.

CHROMOSOOMAANTAL: $2n = 4x = 48$

GROEIWIJZE: breed opgaande bladverliezende struik, gewoonlijk niet hoger dan circa 1 m, hoewel Dirr (1998) melding maakt van exemplaren met een hoogte van 1,8 tot 3,0 m. Uitstoelend en opslag vormend, daardoor beduidend breder dan hoog groeiend. Twijgen dun, in ieder geval

beduidend dunner dan bij *F. major*.

BLADEREN: verspreid, omgekeerd eirond tot rond of breed-langwerpig, 2,0-8,0(10,0) cm lang en 1,0-4,5 cm breed, top afgerond, voet stomp tot (breed) wigvormig, zelden ondiep hartvormig, rand (grof) getand boven het midden van de bladschijf. Bladeren blauwgrijs tot donker grijsgroen aan de bovenzijde, onderzijde bleek blauwgroen. Boven- en onderzijde vaak met lichte, geelachtige tot grijsbruine beharing, onderzijde dichter behaard als bovenzijde. Bladsteel 5-8(10) mm lang, behaard. Steunbladen 1,5-6,0(9) mm lang. Herfstkleur geel, oranje tot dieprood, soms alle kleuren in één blad zichtbaar. De herfstkleur ontwikkelt zich gewoonlijk iets later dan bij *F. major*.

BLOEI: bloeiwijze aarvormig, 2,5-4,0(5,0) cm lang en 1,5-2,5 cm in doorsnede. Bloeiwijze verschijnt voor het uitlopen van het blad. Bloeitijd april tot begin mei. Sporadisch gelijktijdig met het uitlopen van het blad, maar dan duidelijk vroeger dan bij *F. major*. Bloemen wit, zoet en aangenaam geurend.

In cultuur is *Fothergilla gardenii* iets minder bekend dan *F. major*. Toch was dit de eerste soort die in West-Europa in cultuur kwam. C. de Vos beschrijft deze soort (1867) als *F. alnifolia* en merkt terloops op dat er toen al verwarring was over de soorten. In zijn boek schrijft hij (citaat): “In catalogi komen nog meer namen voor, doch ik ken er maar ééne soort. Zoo is Gardenii slechts een synoniem, in de wereld gekomen, doordien Dr. Fothergill het eerste exemplaar van Dr. Garden uit Carolina ontving”.

F. gardenii is een plant van de lagere, vochtgere gebieden. Over het algemeen is de typische *F. gardenii* vrij gemakkelijk te onderscheiden van *F. major* door de dunnere twijgen en kleinere, gladdere bladeren. Bovendien hebben de bladeren vaak een blauwige gloed. Daarnaast zijn de herfstkleuren wat wisselender dan bij *F. major*.

F. gardenii ‘Aiken County’

(Robert B. McCartney, Woodlanders Nursery, Aiken, South Carolina, Verenigde Staten, voor 1998)

In het kustgebied van het Zuidoosten van de Verenigde Staten wild verzamelde selectie. Het zou een zeer laag groeiende cultivar zijn met ronde, blauwgroene bladeren. Herfstkleuren weinig spectaculair.

In Dirr (1998) wordt ‘Aiken County’ samen met twee andere selecties, ‘Berkeley County’ en ‘Colleton County’ beschreven als “Woodlanders Selections”. ‘Colleton County’ is met een

hoogte van meer dan 3 meter de grootste van de drie, 'Berkeley County' blijft lager.

Waarschijnlijk zijn deze drie cultivars niet in cultuur.

***F. gardenii* 'Appalachia'**

Compacte groeiwijze tot circa 60 cm hoger met vrij slappe twijgen. Hierdoor ontstaat een brede lage struik. Het relatief kleine blad is donker blauwgroen en kleurt fraai oranjerood in de herfst. De combinatie van de compacte groeiwijze en relatief kleine bladeren geeft 'Appalachia' een fijne structuur.

***F. gardenii* 'Bill's True Dwarf'**

Verenigde Staten, voor 2002

Laagblijvende cultivar die volgens Leahy & Aniko (2008) niet hoger dan circa 50 cm wordt. Volgens Darke (2008) is het echter een forsere selectie tot circa 1 m hoogte. Ook wordt vermeld dat de planten op latere leeftijd stokkerig zouden worden ("leggy"). Het kleine blad (2,0-4,0 cm) is blauwgroen in de zomer en kleurt diep Bordeauxrood in de herfst.

***F. gardenii* 'Blue Mist'**

(Morris Arboretum, Philadelphia, Pennsylvania, Verenigde Staten, 1979)

Vrij gedrongen groeiwijze tot circa 80 cm hoogte maar meestal lager. Het blad is helder blauwgrijs tot blauwgroen en wat kleiner dan bij de typische *F. gardenii*. De geelachtige herfstkleuren zijn wat minder fraai dan bij andere cultivars. Bloeit eveneens iets minder rijk dan andere cultivars. In de winter bevriezen jonge planten vaak gedeeltelijk waarna hergroei maar langzaam op gang komt

'Blue Mist' is één van de eerste cultivars die vanwege de bladkleur werd geselecteerd en benaamd. De plant stond al lange tijd in het Morris Arboretum en dateert al van de tijd dat deze tuin nog privébezit was. Pas toen men onderkende dat het blauwgrijze loof een aparte sierwaarde heeft, besloot men de plant te benamen. Overigens is de cultivarnaam een goed voorbeeld van een ongelukkig gekozen naam. Betekent het in het Engels "blauwe mist" of "blauwe nevel", in het Duits betekent het "blauwe mest"!

De bladkleur vormt de voornaamste sierwaarde van 'Blue Mist', maar deze ietwat zwakke cultivar is inmiddels overtroffen door de nieuwere 'Blue Shadow'. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat 'Blue Mist' wel stabiel is dan 'Blue Shadow', die nog wel eens de neiging heeft groenbladige grondscheuten te produceren. 'Blue Mist' wordt op beperkte schaal in Neder-

land gekweekt.

***F. gardenii* 'Brian Upchurch': *F. gardenii* 'Carolina'**

***F. gardenii* 'Carolina'**

(Herkomst onbekend, Verenigde Staten; naam gegeven door Ronald Houtman en Mark Bulk, Boskoop, 2012)

Syn.: *F. gardenii* 'Brian Upchurch'

Breed opgaande groeiwijze tot een hoogte en breedte van 0,75-1,0 m. De plant draagt alle kenmerken van de typische *F. gardenii*, alleen is de bladrand opvallend getand-gekarteld. Ook is het blad relatief klein, circa half zo groot als dat van 'Mount Airy'. In de herfst kleurt het blad dieprood.

Deze plant werd door kwekerij Rein en Mark Bulk eerder verhandeld als *F. gardenii* (ex. Brian Upchurch), een werknaam die door enkele kwekerijen werd gewijzigd in de cultivarnaam 'Brian Upchurch'. Deze naam werd gegeven omdat werd aangenomen dat de plant afkomstig was van Brian Upchurch (Fletcher, North Carolina, Verenigde Staten). Navraag leerde echter dat dit niet waar kon zijn. De exacte herkomst van deze plant blijft dus onbekend. In samenspraak met Upchurch werd daarom besloten de nieuwe cultivarnaam 'Carolina' voor deze *Fothergilla* te introduceren.

***F. gardenii* 'Eastern Form' – zie *F. ×intermedia* 'Eastern'**

***F. gardenii* 'Glaucophylla'**

(Dr. B.K. Boom, 1959)

Ook deze cultivar heeft blad met een opvallend blauwgrijze gloed. Deze kloon zou al vanaf circa 1935 in Nederland in cultuur zijn geweest onder de namen *F. gardenii glaucophylla* en *F. glaucophylla*. Deze vrij zwakke cultivar is op zeer kleine schaal in Nederland in cultuur.

***F. gardenii* 'Harold Epstein'**

(The Arnold Arboretum, Jamaica Plain, Massachusetts, Verenigde Staten, 2001)

Syn. *F. gardenii* 'Epstein Form'

Compacte, breed groeiende cultivar tot circa 75 cm hoogte en beduidend breder. De bladeren zijn circa 2,5-6,5 cm lang en zijn daarmee wat kleiner dan bij andere cultivars en de typische *F. gardenii*. Ze zijn donkergroen in de zomer en kleuren geel tot oranjerood in de herfst. De herfstkleuren kunnen per jaar wat wisselend zijn. De bloeiwijzen zijn eveneens wat kleiner, tot circa 3-4 cm lang. Overigens zijn de blad-

en bloemgrootte geheel in verhouding tot de gedrongen habitus van de plant.

De cultivar werd genoemd naar verzamelaar Harold Epstein (Larchmont, New York) die deze plant zelf in het wild in Jessup County, Georgia verzamelde. Hij stuurde materiaal naar het Arnold Arboretum, die de plant naar hem noemde.

***F. gardenii* ‘Jane Platt’**

(John and Jane Platt, Portland, Oregon, Verenigde Staten, circa 1981)

Relatief lage en brede groeiwijze. Het blad is smal-ovaal en wat smaller dan bij de typische *F. gardenii*. Rijkbloeiend en dan bijzonder fraai. ‘Jane Platt’ is één van vroegst bloeiende cultivars. Is wat wisselvallig als het gaat om herfstkleuren. Deze kunnen per jaar nogal verschillen in intensiteit. Vooral in warmere klimaten zijn de kleuren minder intens dan in koelere klimaatzones (zoals Nederland). ‘Jane Platt’ werd geïntroduceerd door Gossler Farms Nursery, Springfield, Oregon. De plant werd oorspronkelijk in het wild gevonden in Aiken, South Carolina. Werd circa tien jaar geleden op zeer kleine schaal in Nederland gekweekt, maar is

nu waarschijnlijk niet meer in Europa in cultuur.

F. gardenii ‘KLMtwo’ (BEAVER CREEK) – zie *F. ×intermedia* ‘KLMtwo’ (BEAVER CREEK)

F. gardenii ‘Windy City’ – zie *F. ×intermedia* ‘Windy City’

***F. gardenii* ‘Zundert’**

Compacte groeiwijze tot circa 1 m. De plant bloeit gewoonlijk niet rijk en de bloeiwijzen zijn relatief klein. De herfstkleuren wisselen jaarlijks, maar vallen meestal tegen. Wel opvallend is dat het blad tot diep in de winter aan de planten blijft zitten. Hierdoor lijkt ‘Zundert’ semi-wintergroen.

***Fothergilla ×intermedia* Ranney and Fantz**

VERSPREIDING: In de natuur incidenteel voorkomend op de enkele plaatsen waar de verspreidingsgebieden van *F. gardenii* en *F. major* elkaar overlappen (bv. North Carolina). Waarschijnlijk zijn zo goed als alle hybriden in de cultuur ontstaan).

CHROMOSOMAANTAL: $2n = 5x = 60$

GROEIWIJZE: zeer variabele, breed opgaande

60. *F. gardenii* ‘Zundert

bladverliezende struik met een ronde habitus. In habitus, formaat en structuur min of meer gelijk aan *F. major*, maar ook wortelopslag vormende klonen komen voor.

BLADEREN: verspreid, breed eirond, breed omgekeerd eirond tot rond; formaat grotendeels gelijk aan *F. major*, maar de kleinste bladeren minder klein en de grootste minder groot: 5,6-11,1 cm lang en 4,3-9,5 cm breed; top afgerond; voet hartvormig tot vlak, soms scheef; rand onregelmatig (grof) getand, soms alleen onder het midden, in andere klonen boven het midden van de bladschijf. Bladeren blauwgroen tot donker-groen aan de bovenzijde, onderzijde lichtgroen tot licht grijsgroen. Boven- en onderzijde vaak met zeer lichte, geelachtige tot lichtgrijze beharing, onderzijde iets dichter behaard als bovenzijde. Steunbladen 3,8-11 mm lang.

Herfstkleur geel, oranje tot dieprood, soms alle kleuren in één blad zichtbaar.

BLOEI: bloeiwijze aarvormig, tot circa 6,5 cm lang en circa 3,5 cm in doorsnede. De bloeiwijze verschijnt vóór of tegelijkertijd met het uitlopen van het blad. Bloeitijd half april tot half mei. Bloemen wit, zoet en aangenaam geurend.

F. ×intermedia BEAVER CREEK – zie *F. intermedia* ‘KLMtwo’

F. ×intermedia ‘Blue Shadow’

(Gary Handy, Handy Nursery, Sandy, Oregon, Verenigde Staten, 2002)

Syn. *F. major* ‘Blue Shadow’

Ontstond als sport in ‘Mount Airy’ en heeft min of meer dezelfde kenmerken en eigenschappen. Het voornaamste verschil met ‘Mount Airy’ (en vrijwel alle andere cultivars) is echter de bladkleur. Het blad loopt blauwig groen uit, maar kleurt spoedig intens groenblauw. Alleen al vanwege dit kenmerk is ‘Blue Shadow’ één van de meest spectaculaire cultivars in het *Fothergilla* sortiment. De herfstkleur is wat minder intens dan bij ‘Mount Airy’. Evenals ‘Mount Airy’ is ‘Blue Shadow’ goed door stekken te vermeerderen.

Hoewel fraai, is ‘Blue Shadow’ niet volledig stabiel. Met name jonge planten hebben de neiging om groenbladige grondscheuten te produceren. Deze moeten tijdig worden verwijderd omdat deze anders de overhand krijgen ten koste van de twijgen met groenblauw blad. Voor ‘Blue

61. *F. ×intermedia* ‘Blue Shadow’

62. *F. ×intermedia* 'Blue Shadow'

'Shadow' is een aanvraag voor Europees kwekersrecht ingediend. Wordt in Nederland op beperkte schaal gekweekt en lijkt een aanwinst te zijn.

***F. ×intermedia* 'Eastern'**

(Gossler Farms Nursery, Springfield, Oregon, Verenigde Staten, voor 1998)

Syn. *F. gardenii* 'Eastern Form'

Vrij fors groeiende cultivar met een uniforme, breed opgaande habitus. Het blad is relatief klein en wat ronder van vorm waarvan de nerven duidelijk zichtbaar aan de bovenzijde van het blad liggen ("prominent venation"). Deze eigenschap deelt 'Eastern' met *F. ×intermedia* 'Red Licorice'. De naar verhouding vrij dikke twijgen zijn 's winters opvallend lichtgrijs met een roodachtige weerschijn. Buiten deze bijzonderheden is 'Eastern' een weinig spectaculaire cultivar.

***F. ×intermedia* 'Kelly's Select'**

(Bill Head, Head-Lee Nursery, Seneca, South Carolina, Verenigde Staten, voor 1998)

Opgaand groeiende cultivar. De originele plant was in 1998 al meer dan 3 m hoog. Maakt worteluitlopers waardoor een dichte bossige plant ontstaat. Herfstkleur oranjegeel.

***F. ×intermedia* 'KLMfifteen' (RED MONARCH)**
(Roy Klehm, Beaver Creek Nursery, Avalon, Wisconsin, Verenigde Staten, circa 1990)

Syn. *F. major* 'KLMfifteen' (RED MONARCH)

Breed opgaand groeiende cultivar tot meer dan 2 m hoog en ruim 1,5 m breed. Het blad is iets blauw aangelopen en kleurt gewoonlijk rood in de herfst, soms met oranje en gele tinten. Werd door Klehm geselecteerd vanwege de uniforme groei en steeds uitmuntende herfstverkleuring.

***F. ×intermedia* 'KLMsixteen' (MAY BOUQUET)**
(Roy Klehm, Beaver Creek Nursery, Avalon, Wisconsin, Verenigde Staten, circa 1990)

Syn. *F. major* 'KLMsixteen' (MAY BOUQUET)

Rijkbloeiende cultivar met, volgens de winner, de meest opgaande groei binnen het sortiment. 'KLMsixteen' wordt ruim 2 m hoog bij een breedte van 1,2-1,5 m. De plant bloeit rijk met relatief grote bloeiwijzen. De herfstkleur is geel tot helder geeloranje.

***F. ×intermedia* 'KLMtwo' (BEAVER CREEK)**

(Roy Klehm, Beaver Creek Nursery, Avalon, Wisconsin, Verenigde Staten, circa 1990)

Syn. *F. gardenii* 'KLMtwo' (Beaver Creek)

Compact en uniform groeiende plant met een ronde habitus. Uiteindelijk ruim 1 m hoog en

63. *F. ×intermedia* 'Mount Airy'

64. *F. ×intermedia* 'Mount Airy'

breed wordend. Blad 's zomers blauwgroen, in de herfst geel tot rood.

F. ×intermedia MAY BOUQUET – zie *F. ×intermedia* 'KLMsixteen'

***F. ×intermedia* 'Mount Airy'**

(Michael Dirr, Athens, Georgia, circa 1980)

Syn. *F. major* 'Mount Airy'

Gezonde, goed groeiende cultivar met breed opgaande groeiwijze. Uiteindelijk wordt deze cultivar circa 1-1,5 m hoog. Het blad is diepgroen. Bloeit steeds rijk. Betrouwbaar goede gele, oranje en vooral rode tot purperrode herfstkleuren. Ook tijdens de eerste nachtvorsten blijven de bladeren aan de plant zodat de herfstkleuren lang zichtbaar zijn.

Tijdens jaarlijkse reizen met studenten in de jaren 1972 t/m 1979 zag Dirr deze plant steeds in volle bloei in het Mount Airy Forest and Arboretum in Cincinnati, Ohio. De grotere, vollere bloeiwijzen vielen hem steeds op. Pas rond 1980 werd de plant voor het eerst vermeerderd en door hem benaamd (pers. comm.). 'Mount Airy' is één van de gemakkelijkst te vermeerderen cultivars met steeds een vrij hoog slagingspercentage bij stekken. Daarnaast zijn het gezonde zomerblad en de fraaie herfstkleuren belangrijke sierwaarden naast de prachtige bloei. 'Mount Airy' wordt op dit moment beschouwd als de beste cultivar in het sortiment.

***F. ×intermedia* 'Red Licorice'**

Bernheim Arboretum and Research Forest, Clermont, Kentucky, Verenigde Staten, 1995)

Syn. *F. major* 'Red Licorice'

Het heldergroene tot donkergroene blad van 'Red Licorice' is het meest "groen" van alle cultivars. Net als bij *F. ×intermedia* 'Eastern' liggen de nerven duidelijk zichtbaar aan de bovenzijde van het blad ("prominent venation"). In de herfst kleurt het schitterend dieprood. Rijkbloeiend.

F. ×intermedia RED MONARCH – zie *F. ×intermedia* 'KLMfifteen'

***F. ×intermedia* 'Sea Spray'**

(Verenigde Staten, voor 1998)

Syn. *F. major* 'Sea Spray'

Goed vertakte, relatief compacte plant met een uniforme, vrij ronde groeiwijze tot circa 1,5 m hoogte en doorsnede. Het blad is glimmend donker blauwgroen. Toont ten opzichte van andere cultivars wat later in het seizoen herfstkleuren, gewoonlijk purperrood met geel en oranje.

65. *F. ×intermedia* 'Red Licorice'

66. *F. ×intermedia* 'Sea Spray'

***F. ×intermedia* ‘Windy City’**

(Roy Klehm, Beaver Creek Nursery, Avalon, Wisconsin, Verenigde Staten, circa 1990)

Syn. *F. gardenii* ‘Windy City’

Compact groeiende cultivar met een vrijwel ronde, iets opgaande habitus tot circa 1,5 m hoog en 1 m breed. Het lichtgroene blad kleurt prachtig geel tot oranje tot in de herfst. Rijkbloeiend en zou iets beter winterhard zijn dan andere cultivars. Lijkt vrij sterk op ‘Mount Airy’, maar groeit, zeker op jonge leeftijd, iets sterker. Werd op zeer kleine schaal in Nederland gekweekt, maar gezien de geringe onderscheidbaarheid van de ‘Mount Airy’ waarschijnlijk niet meer in cultuur.

***F. ×intermedia* ‘Woodbridge Elite’**

(Dr. Darrel Apps, Woodbridge Farm, Verenigde Staten, 2000)

Syn. *F. ×intermedia* ‘Woodbridge Hybrids’

Qua uiterlijk duidelijk intermediair tussen de typische *F. gardenii* en *F. major*. Geeft intense dieprode tot purperen herfstkleuren. Deze cultivar werd geïntroduceerd door The Conard-Pyle Co.

***Fothergilla major* Lodd.**

Syn. *F. alnifolia* var. *major* Sims

F. latifolia Pritz.

F. monticola Ashe

VERSPREIDING: Zuidoostelijk Noord-Amerika; in de Blue Ridge Mountains en Great Smokey Mountains, vanaf North Carolina tot in Tennessee en het noorden van Alabama. Daarnaast verspreid voorkomend in Arkansas. Voornamelijk groeiend in drogere rotsachtige bosgebieden, hellingen en rivieroevers, in wat hoger gelegen gebieden verder van de kust.

CHROMOSOOMAANTAL: $2n = 6x = 72$

GROEIWIJZE: brede tot breed opgaande bladverliezende struik met een ronde habitus, 1,5-3,0 m hoog en even breed. Iets uitstoelend en weinig wortelopslag vormend, in ieder geval minder dan *F. gardenii*. Twijgen dikker dan bij *F. gardenii*.

BLADEREN: verspreid, breed eirond, breed omgekeerd eirond tot rond, 2,5-10,0(14,5) cm lang en 1,8-10,0(13,5) cm breed; top afgerond; voet hartvormig tot vlak, soms scheef; rand onregelmatig (grof) getand, meestal onder het midden-, maar soms ook boven het midden van de blad-schijf. Bladeren blauwgroen tot donkergroen aan de bovenzijde, onderzijde lichtgroen tot licht grijsgroen. Boven- en onderzijde vaak met zeer lichte, geelachtige tot lichtgrijze beharing, onderzijde iets dichter behaard als bovenzijde.

Bladsteel 3-10 (20) mm lang, behaard. Steunbladen 2,8-10 mm lang.

Herfstkleur geel, oranje tot dieprood, soms alle kleuren in één blad zichtbaar. De herfstkleur ontwikkelt zich eerder in het seizoen dan bij *F. gardenii*, houdt langer aan en is duidelijk intenser.

BLOEI: bloeiwijze aarvormig, (1,0)2,5-5,5(6,5) cm lang en 0,8-3,5(4,0) cm in doorsnede. Bloeiwijze verschijnt tegelijkertijd met het uitlopen van het blad. Bloeitijd eind april tot half mei. Sporadisch gelijktijdig iets voor het uitlopen van het blad, maar dan duidelijk later dan bij *F. gardenii*. Bloemen wit, zoet en aangenaam geurend. In tegenstelling tot *F. gardenii* komt *F. major* in meer heuvelachtige streken voor, voornamelijk vanaf een hoogte van 500 m en hoger. De plant groeit daar op vrij droge hellingen waar ‘s zomers de dagen vrij droog en warm zijn en de nachten relatief koel. De herfstkleuren van *F. major* zijn dan ook veel minder wisselvallig dan bij *F. gardenii*. Hoewel in het Nederlandse klimaat niet van belang, is *F. major* iets beter winterhard (USDA zone 4) dan *F. gardenii* (USDA zone 5)

***F. major* ‘Arkansas Beauty’**

(Larry Lowman, Wynne, Arkansas, Verenigde Staten, 1995)

Breed opgaand, met een hoogte van circa 1,5-1,8 m. Het blad is wat dunner en lichter groen dan gebruikelijk bij *Fothergilla*. Beide zijden van het blad zijn vrijwel onbehaard. Werd geselecteerd uit een vrij afgelegen populatie *F. major* in Arkansas. Deze cultivar verdraagt meer droogte en warmte dan andere cultivars. Daar staat tegenover dat de plant gewoonlijk niet rijk bloeit en dat de herfstkleuren weinig spectaculair zijn. Volgens sommige bronnen minder gemakkelijk te vermeerderen.

F. major ‘Blue Shadow’ – zie *F. ×intermedia* ‘Blue Shadow’

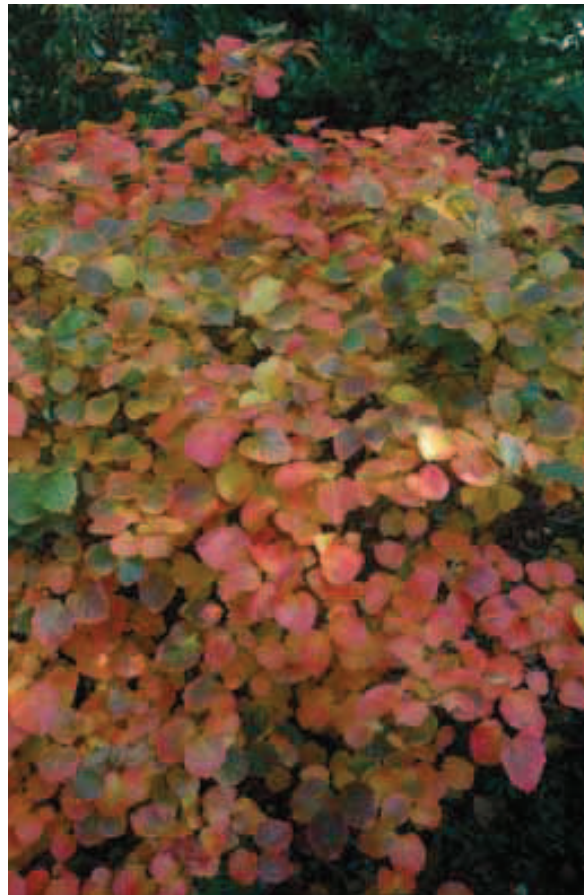
***F. major* ‘Bulkyard’**

(Mark Bulk & Ruud van der Werf, Boskoop, 1998)

Relatief langzaam groeiende cultivar met aanvankelijk een lage, brede groeiwijze. Later wordt de plant hoger. De bladeren zijn opvallend groot (in vergelijking met de soort), sterk gekarteld-getand en typisch gegolfd. Geeft steeds fantastische, oranjegele tot diep purperrode herfstkleuren. Bloeit iets later dan de typische *F. major*, dus duidelijk pas na het uitlopen van het blad. De plant werd oorspronkelijk gekweekt door

67. *F. major*

68. *F. major*

69. *F. major* 'Bulkyard'

A.G.M. Verbij te Boskoop die deze kweekte voor enkele klanten die specifiek naar de *Fothergilla* met het “krulblad” vroegen. Hoewel dus in eerste instantie bedoeld als “werknaam” om verwarring met andere klonen van *F. major* te voorkomen, werd ‘Bulkyard’ eind jaren ‘90 van de vorige eeuw als cultivarnaam geïntroduceerd. Bulkyard was de naam van het bedrijf dat Mark Bulk en Ruud van der Werf samen hadden.

***F. major* ‘Huntsman’**

(Verenigde Staten)

Sterker groeiende cultivar met vrij grote donkergroene bladeren. De bladeren zijn sterk wollig behaard aan de onderzijde. Geeft goede, overwegend gele herfstkleuren, soms ook rood.

F. major ‘KLMfifteen’ (RED MONARCH) – zie *F. ×intermedia* ‘KLMfifteen’ (RED MONARCH)

***F. major* ‘KLMG’ (MYSTIC HARBOR)**

(Roy Klehm, Beaver Creek Nursery, Avalon, Wisconsin, Verenigde Staten, circa 1990)

Wordt beschreven als een forse, opgaande struik die door de winner wordt beschouwd als het typische voorbeeld van *F. major*. Wordt alleen in de Verenigde Staten op kleine schaal gekweekt.

F. major ‘KLMsixteen’ (MAY BOUQUET) – zie *F. ×intermedia* ‘KLMsixteen’ (MAY BOUQUET)

F. major ‘Mount Airy’ – zie *F. ×intermedia* ‘Mount Airy’

F. major MYSTIC HARBOR – zie *F. major* ‘KLMG’

F. major ‘Red Licorice’ – zie *F. ×intermedia* ‘Red Licorice’

F. major ‘Sea Spray’ – zie *F. ×intermedia* ‘Sea Spray’

***F. major* ‘Velho’**

(Marjatta Uosukainen, MTT Healthy Plant Station, Lauka, Finland, 1997)

Compacte cultivar met een min of meer bolvormige habitus tot circa 80 cm hoogte en breedte. Het blad verkleurt gewoonlijk geel in de herfst, soms met iets rood. In Finland, waar deze cultivar werd ontwikkeld, bloeit de plant omstreeks eind mei tot midden juni. In West-Europa zal de bloeitijd rond eind april-begin mei liggen. De bloeiwijzen zijn circa 5 cm lang.

In het Mustila Arboretum te Elimäki, Finland groeide al vele jaren een exemplaar van *F. major*

die in het Finse klimaat winterhard bleek. Men zag de mogelijkheden voor de Finse markt en besloot de kloon te benamen en in Finland te introduceren. ‘Velho’ (Fins voor “tovenaar”) is uitzonderlijk winterhard en overleefde zelfs de zeer strenge winters in Finland in de jaren ‘80 van de vorige eeuw.

Overige cultivars

(species niet definitief vastgesteld)

***F. gardenii* ‘Julia’**

(Roy Klehm, Beaver Creek Nursery, Avalon, Wisconsin, Verenigde Staten, 2011)

Hoewel geïntroduceerd door Beaver Creek Nursery werd deze plant benaamd door Professor Ed Hasselkus. Hij noemde deze cultivar naar een van zijn kleindochters.

***F. gardenii* ‘September Morn’**

(Eastern Plant Specialities, Georgetown, Maine, Verenigde Staten, voor 1998)

Bloemen vuilwit, herfstkleuren intens oranje tot dieprood.

***F. gardenii* ‘Suzanne’**

(Michael Dirr, Athens, Georgia)

Compact groeiende en rijkbloeiende cultivar. Het blad kleurt intens geel tot donkerrood in de herfst. Dirr noemde deze cultivar naar zijn jongste dochter.

Hoewel steeds als cultivar van *F. gardenii* genoemd, behoort ‘Suzanne’ wellicht ook tot de hybride *F. ×intermedia*. Reden voor deze aanname is dat de in Nederland aanwezige planten van ‘Suzanne’ sterk gelijken op ‘KLMtwo’ (BEAVER CREEK), ‘Mount Airy’, ‘Red Licorice’ en ‘Sea Spray’, allen bewezen cultivars van *F. ×intermedia*.

***F. major* ‘Black Mountain’**

(Bill Head, Head-Lee Nursery, Seneca, South Carolina, Verenigde Staten, voor 1998)

Compacte, meer opgaande cultivar met klein, vrij leerachtig aanvoelend blad. Het blad is ‘s zomers donkergroen en kleurt oranjegeel in de herfst. Niet iedere herfst even fraai verkleurend.

***F. major* ‘Feist Red’**

(Rich Feist, Burlington, Kentucky, voor 1996)

Syn. *F. major* ‘Feist Form’.

Forse plant met stevige, relatief dikke twijgen. Bladeren donkergroen, breed ovaal tot vrijwel rond. Deze cultivar krijgt vooral in koelere klimaten (zoals West-Europa) een rode herfstkleur.

In warmere klimaten wisselend qua herfstkleuren, zowel in kleur (van geel tot rood) als in intensiteit. Bloeiwijzen relatief groot.

***F. major* ‘Phill King’**

(Cox Arboretum and Gardens, Canton, Georgia, Verenigde Staten)

Dank aan

Voor de totstandkoming van dit artikel werd van veel mensen informatie over en ervaringen met *Fothergilla* verkregen. De auteur van dit artikel wil met name Mark Bulk (Boskoop), Rick Crowder, Hawksridge Farms (Hickory, North Carolina, Verenigde Staten), Michael Dirr (Athens, Georgia, Verenigde Staten), Gert Fortgens (Waddinxveen), Marco Hoffman (Lisse), Robert McCartney (Aiken, South Carolina, Verenigde Staten), Klaas Verboom (Boskoop) en Wim van der werf (Boskoop) bedanken voor hun inzet en het delen van hun kennis. Ook de opplant en vermeerderingsproeven, verricht door Paul van Echteld (Boomkwekerij B.P. van Echteld, Boskoop) waren van grote waarde voor dit onderzoek.

Literatuur

BEAN, W.J. (1970): Trees and shrubs hardy in the British Isles, vol. II (D-M) - John Murray, London.

BOOM, B.K. (2000): Nederlandse Dendrologie - H. Veenman & Zn. B.V., Ede, ed. 13, 585 p..

DARKE, RICK (2001): *Fothergilla* in cultivation - The Plantsman, New Series Volume 7, Part 1 March 2008: 10-17.

DIRR, MICHAEL A. (1998): Manual of Woody Landscape Plants – Stipes Publishing, 5th Ed., Champaign, Illinois, 1187 p..

HOFFMAN, M.H.A. (2010): List of names of woody plants 2010-2015. Wageningen UR/ Praktijkonderzoek Plant en Omgeving, Lisse, 934 p..

KRÜSSMANN, G. (1976): Handbuch der Laubgehölze, Band II, 2de druk - P. Parrey, Berlin-Hamburg.

LEAHY, JACLYN A. AND DR. TOMASZ ANISKO (2008): Wild about *Fothergilla* – American Nurseryman, May 1, 2008: 16-23.

RANNEY, THOMAS G., NATHAN P. LYNCH, PAUL R. FANTZ AND PAUL CAPIELLO. (2007): Clarifying Taxonomy and Nomenclature of *Fothergilla* (Hamamelidaceae) Cultivars and Hybrids – HortScience Vol. 42(3), June 2007: 470-473.

REHDER, ALFRED (1954): Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America – The Macmillan Company, New York, ed. 2, 996 p..

WEAVER, JR., R.E. (1969): Studies in the North American genus *Fothergilla* (Hamamelidaceae) – Journal of the Arnold Arboretum, Vol. 50, Nr. 4: 599-619.

VOS, C. DE (1867): Woordenboek der voornaamste heesters die in Nederland gekweekt worden. G.L. Funke, Amsterdam, 202 p..

WARD, TOM. (2004): Field Notes: *Fothergilla gardenii* ‘Harold Epstein’ – American Nurseryman, September 1, 2004: 94.

Websites:

Communautair Bureau voor Plantenrassen: www.cpvo.europa.eu

Flora of North America: www.efloras.org

United States Patent and Trademark Office: www.uspto.gov

Websites van diverse boomkwekerijen in binnen- en buitenland

R.T. (Ronald) Houtman

Secretaris Keuringscommissie KVBC

Summary

Fothergilla is a rather small crop on nurseries. It also has a quite confused nomenclature. The plants used to be in trade with three species names. But it turned out that there were over 15 clones in trade. From 2004-2010 the plants were judged by the trials committee of the KVBC. The main goal was to clarify the number of clones and improve the nomenclature. Also the propagation factor by cuttings was tested and taken into account. In total 43 clones and 4 cultivars were judged. This article explains the taxonomy and the nomenclature problems. The article of Ranney et al. (2007) was an important reference, which acknowledges the species *F. major* and *F. gardenia*, and their hybrid *F. x intermedia*. We also address the ornamental value and use options, and we report the verdict of the judging committee. They did not choose to select and name unnamed clones. Reasons for that were that the existing cultivars, especially ‘Mount Airy’, scored high in the trial, and the differences between the clones were minor. Based on the trial results and a literature search a description of the assortment is given, including species and cultivar descriptions.